

İngiltere'nin Kurdurmuş Olduğu “Balkan Komitesi” ve Faaliyetleri

Hikmet Öksüz*

Giriş

Osmanlı Devleti 17. yüzyılın sonundan itibaren Avrupa topraklarını kaybetmeye başlamıştır. Fransız İhtilali'nin ardından Avrupa'da yayılan evrensel ilkeler yakın bir coğrafya olmasının da etkisiyle Osmanlı Devleti gibi çok uluslu imparatorlukların parçalanmasında etkili olmuştur. Nitekim imparatorluk hâkimiyetindeki Balkan ulusları Osmanlı Devleti'nin kadim düşmanlarının etki ve katkıları ile ayrılıkçı teşebbüslere girişmiştir. 19. yüzyıla gelindiğinde Balkanlar'da kaybedilen topraklarda yeni devletler kurulmuştur. Balkanlar'da başlayan ayrılıkçı teşebbüslerin ilki 1804 Sırp ayaklanmasıdır. Ayaklanma ile özerklik elde eden Sırları, Yunan isyanı takip etmiştir. Mora isyanı ile başlayan süreç 1829'da Yunanistan'ın bağımsızlığı ile neticelenmiştir. 19. yüzyılda Balkan coğrafyasının sınırlarında önemli değişiklikler meydana getiren savaşlardan en önemlisi 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'dır. Savaşın ardından imzalanan Ayastefanos Anlaşması ile oldukça geniş sınırlara ulaşılmış bir Bulgaristan oluşturulmuştur. Fakat Berlin Anlaşması ile Balkan toprakları yeniden düzenlenmiş, buna göre Sırbistan, Karadağ ve Romanya bağımsız olurken Bulgaristan üçe bölünmüştür. Osmanlı-Rus mücadele alanlarından biri olan Balkanlar'da Berlin Anlaşması'nın ardından ortaya çıkan süreçte Bulgarların Büyük Bulgaristan'a yeniden kavuşma emeli ve diğer Balkan uluslarının bağımsızlık ve yayılma taleplerinin oluşturduğu çatışma ve anlaşmazlıkların hedefinde Osmanlı Devleti'nin bölgeden tasfiye edilmesi yer almaktadır. Bu tasfiye politikası başta Rusya, ardından İngiltere tarafından desteklenmiştir. 20. yüzyılın hemen başında bölgedeki ulusların hepsinin hak iddia ettiği Makedonya'da başlayan olaylar Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'dan tasfiye edilmesi sürecini hızlandırmıştır.

İngiltere başta olmak üzere Avrupa güçlerinin Osmanlı Devleti'nin Balkan topraklarına müdahalesi 1878 Berlin Anlaşması ile birlikte daha da artmıştır. İngiltere özellikle 19. yüzyılın sonlarından itibaren Balkanlar'da gizli ve açık

* Prof. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Trabzon/ TÜRKİYE, hikmet61@yahoo.com ORCID: 0000-0002-3957-9174

bir şekilde propaganda faaliyetlerini arttırmış, buradaki ulusların bağımsızlık isteklerinin destekçisi olmuştur. Bölgede *selfdeterminizim* ilkesi kullanılarak Osmanlı ve Avusturya İmparatorluklarının içinde ve devletlerin kendi aralarında uzlaşmaz bir çatışmaya giden süreç kasıtlı olarak başlatılmıştır.¹ İngiltere'nin Balkan politikasındaki radikal dönüşüm 19. yüzyılın son çeyreğinde kendisini daha da belirginleştirmiştir. Gladstone liderliğindeki radikal liberaller 1880'de iktidara geldikten sonra özellikle Bulgarların hamisi şeklinde davranmışlardır.² Bu politikanın destekçileri ve adeta tetikleyicileri konumundaki bazı İngiliz soylu ve aydınlarının Balkan politikasına katkısı son derece önemlidir. Bölgedeki olayları Müslüman-Türk karşıtlığı tarzında Hıristiyan milletlerin baskı görmesi ve ezilmesi şeklinde kamuoyuna yansıtmaları İngilizlerin Balkan politikasında etkili propaganda faaliyetlerindedir. Bu politikanın açıktan açığa kendini gösterdiği dönem 20. yüzyılın hemen başında ortaya çıkan Makedonya Meselesi'dir.³

Makedonya'da özerk bir devlet oluşturulmasına yönelik olarak 1895 yılında VMRO (İç Makedonya Devrimci Örgütü) adlı bir örgüt kurulmuştur. Örgütün 1901 yılından itibaren bölgede oluşturduğu asayiş sorunları dolayısıyla Osmanlı Devleti idari düzenlemeler yapmıştır. Bu düzenlemeler büyük devletler tarafından yeterli görülmemiş, kendilerinin uygun gördükleri bir programı Osmanlı Devleti'ne dayatmışlardır. Nitekim Viyana'da 1903 yılı Şubat'ında belirlenen ıslahat programı uygulanmaya başlanmışsa da Ağustos 1903'te VMRO önderliğinde bölgedeki çetelerin başlatığı İlinden ayaklanması önlenememiştir.⁴ Aynı yılın sonuna doğru Rusya ve Avusturya önderliğinde Mürzsteg Programı hazırlanmıştır. Mürzsteg Programı diğer büyük devletlerinin onayının ardından Ekim 1903'te Osmanlı Devleti'ne bildirilmiştir. Genel olarak bölgede güvenliğin sağlanması ve güvenlik teşkilatının yeniden yapılandırılmasını içeren program iki yıl uygulanacaktı.⁵ Bu

1 Joseph Brewda, "How The British Crown Created The Balkan Powderkeg", *EIR*, 22(13), March 1995, s. 55.

2 Önder Kocatürk, *Osmanlı-İngiliz İlişkilerinin Dönüm Noktası (1911-1914): İlişkilerin Bozulması ve İlk Krizler*, C I (1911-1912), Boğaziçi Yayınları, İstanbul 2011, s. 27.

3 Susan Hansen, "The Identification of 'Radicals' in The British Parliament, 1906-1914: Some Attitudes To Foreign Policy", *The Mejo Review*, 6(4), 2006, s. 15; Robert Vogel, "Noel Buxton: 'The Trouble-Maker and His Papers'", *Fontanus*, Vol. 3, s. 138; James Andrew Perkins, *British Liberalism and The Balkans (1875-1925)*, Londra 2014, s. 159; Mahir Aydın, "Arşiv Belgeleriyle Makedonya'da Bulgar Çeteleri", *Osmanlı Araştırmaları*, S. IX, İstanbul 1989, s. 211-212.

4 Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi: Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri (1876-1907)*, C 8, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, s. 153-157.

5 Ali Dikici, "Osmanlı Makedonya'sında Kurulan İlk Uluslararası Polis Barış Koruma Misyonu: Mürzsteg Reform Programı", *Karadeniz Araştırmaları*, C 6, S. 24, Kış 2010, s. 80-83.

programın tatbiki başta İngilizler olmak üzere Rusya ve Avusturya tarafından yeterli görülmemiş ve 1905 yılında bölgede bir ışlahat uygulanması yönünde proje önerilmiştir. Yapılan baskıların etkisiyle Osmanlı Devleti ışlahat yapmayı kabul etmiştir. Kurulan Makedonya Mali ışlahat Komisyonu bölgedeki sorunları çözememiş ve kopuş süreci hızlanmıştır. Makedonya iç meselesinde doğrudan doğruya kışkırtıcı role sahip olan İngilizlerin bu yıllardaki hedefi sömürgelerine uzanan yolları güvende tutmaktır. İngiltere bu amaçla bölgede çeşitli sorunlar çıkararak diğer büyük güçleri Avrupa’da oyalamayı hedeflemiştir. Makedonya meselesinde Bulgarları kıřkırtıcı⁶ faaliyetlere girişen İngilizler Girit’i örnek göstererek Hristiyan bir valinin başkanlığında bağımsızlıklarını ilan edebileceklerini telkin etmişlerdir.⁷

Balkan Komitesi’nin Kuruluşu ve Faaliyetleri

Balkan Komitesi 1903 yılında İlinden ayaklanmasından birkaç gün önce mültecilere yardım⁸ bahanesiyle Noel Buxton⁹ tarafından kurulmuştur.¹⁰ Balkan Komitesi’nin amacı, “Balkan halkı hakkında İngiliz kamuoyunun dikkatini çekmek ve İngiltere Hükümeti’nin Balkanlar’daki Hristiyan nüfusu Babalı’nın egemenliği altında korumak da dahil olmak üzere, Berlin Antlaşması’nda üstlendiği sorumlulukları hatırlatmaktır.” Kamuoyuna yapılan ilk duyuruda, komitenin görevinin

- 6 Bölgede seyahat ederek Osmanlı yönetimi aleyhinde propaganda yapanlardan biri Balkan Komitesi üyelerinden Sandanski Efendi’dir. Sandanski Efendi bölgedeki halkın silahsızlandırılması çalışmaları esnasında Osmanlı Devleti’nin Bulgarlara zulüm ettiği yolunda asılsız bir beyanname yayınlamıştır. Mesude Sezer Özdiilli, “II. Meşrütüyet Döneminde Bir Muhafız Gazete ve Gazeteci: Türkiye Gazetesi ve şirvânizâde Mahmûd Tâhir”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 28, S. 2, 2013, s. 447.
- 7 Daha önce Girit’te görev yapmış olan Selanik İngiliz Konsolosu Makedonya’da da ayrıştırıcı siyasetin uygulanmasında etkili olmuştur. Bu dönemde İngiltere’nin yoğun bir Türk karşıtı politika izlemesinin temelinde Kral VII. Edward’ın etkili olduğu değerlendirilmektedir. Bu değerlendirmeye göre Kral Edward başta olduğu sürece hangi hükümet gelirse gelsin İngiliz politikası değişmeyecektir. Kocatürk, *age.*, s. 33-36.
- 8 Söзде yardım bahanesiyle kurulan Balkan Komitesi bölgede oluşturmaya çalıştığı ayrılıklı faaliyetler esnasında Osmanlı Devleti’nden kopmaya çalışan uluslara önemli miktarda maddi destekte bulunmuştur. Erdem Karaca, “Türk Yurdu Neşriyatı Özelinde Ermeni Cemaati ve ışlahat Meselesi (1912-1914)”, *Yeni Türkiye*, 60, 2014, s. 14.
- 9 Türk-Müslüman karşıtı fikirlere sahip Noel Buxton İngiltere’de varlıklı bir aileye mensuptur. Türk karşıtı fikirlerinin oluşumunda yetişme tarzının etkili olduğu değerlendirilmektedir. Buxton 1905’te İngiltere’de siyasete atılmıştır. 1905 yılında Whitby’de Liberal Partiden bir sandalye kazandıysa da 1906 genel seçimlerinde kaybetmiştir. 1910’dan 1918 yılına kadar Kuzey Norfolk’tan seçilmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında İşçi Partisi’ne katılmış, 1922 yılında Kuzey Norfolk’tan İşçi Partisi adayı olarak yer almıştır. 1930 yılında hastalığı dolayısıyla istifa etmiştir. Vogel, *agm.*, s. 132.
- 10 Perkins, *age.*, s. 116-117.

“konferanslar, broşürler, basında çıkan makaleler ve parlamentodaki sorular” aracılığıyla “doğru bilgiyi elde etmek ve dağıtmak” olduğu açıklanmıştır.¹¹ Komite İngiltere’de kurulmuşsa da Fransa, İtalya, ABD gibi ülkelerdeki akademisyen ve Balkan uzmanları ile iş birliği içinde olmuştur.¹² Diğer yandan Balkan devletlerinin başkentlerinde de birer şubesi açılmıştır.¹³

Balkan Komitesi 1903 yılında kurulmuş olmasına rağmen “Bulgarcılık” politikaları güden Gladstonecu dış siyasetin kurumsallaştırılması olarak nitelendirilmektedir.¹⁴ İngiltere’de 1870-1890 yılları arasında kesintili olarak 12 yıl başbakanlık yapan William Gladstone’un *Bulgar taraftarlığı politikası* komiteyi oluşturan kişilerin ortak noktalarındandır.¹⁵ Üyeleri arasında İngiliz Dışişleri Bakanlığı görevlerinde bulunan Lord Lansdowne ve Edward Grey de yer almıştır. Komitenin ilk başkanı İngiltere’de “Ermeni davasının” en aktif destekçisi konumundaki Lord Bryce’dır. Gladstone’u destekleyen devlet ve din adamlarının yanı sıra Oxford ve Cambridge kolejlerinin çok sayıda önde gelen üyesinin komiteye katılmış olması halkın katkısını arttırmış, etkili propaganda yapılmasına imkân tanımıştır.¹⁶ Komitenin kilit aktörleri rekabet eden Balkan uluslarının ayrılıkçı hareketlerini yönetirken bölgeyi aralarında adeta bölüşerek planlı ve sistemli bir şekilde çalışmışlardır. Bu aktörler arasında en etkili olanlar Aubrey Herbert, Noel Buxton, James David Bourchier, Arthur Evans ve R.W. Seton-Watson’dır. Herbert, Jön Türkleri ve Arnavutları kontrol etmiş; Noel Buxton,¹⁷ Bulgarları kontrol ederken, Sırplar

11 Daut Dauti, “Gjergj Fishta, The “Albanian Homer,” and Edith Durham, The “Albanian Mountain Queen”: Observers of Albania’s Road to Statehood”, *The Balkan Wars from Contemporary Perception to Historic Memory*, ed. Katrin Boeckh, Sabine Rutar, Cham 2017, s. 89. Komite üyelerinin 20 Nisan 1909 tarihinde *Times* Gazetesi’nde yayınladıkları bir mektupta Balkan Komitesi’nin amacı şu şekilde belirtilmiştir: “*Balkan Komitesi sadece İngiltere’de kamuoyunun Makedonya halkının Abdülhamid’in despotizmi altındaki acılarını anlaması ve onu harekete geçirmesi amacıyla kuruldu.*” Bk. Önder Kocatürk, *Balkanlar’dan Ortadoğu’ya Osmanlı İngiliz İlişkileri (1908-1910)*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2009, s. 128.

12 Perkins, *age.*, s. 115-116.

13 Cemal Kutay, “Nevres Recep (Hasan Tahsin) Bukston Biraderleri Bükreş’te Vurmuştu”, *İstanbul Şehir Üniversitesi Taha Toros Arşivi*, Dosya No. 79, s. 1106.

14 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı (Y. MTV), 277 / 67.

15 Dauti, *agm.*, s. 89.

16 Brewda, *agm.*, s. 59-60.

17 Noel Buxton’un ilk Balkan seyahati 1899 yılında gerçekleşmiştir. Perkins, *age.*, s. 22. Buxton Balkanlara yaptığı 6 seyahatin ardından 1907 yılında Türk karşıtı kitabı *A Avrupa ve Türkler’i* yayınlamıştır. Noel Buxton, *Europe and The Turks*, London 1907.

üzerinde de etki oluşturmuştur. Bouchier ve Evans Yunanlıları; Evans ve Seton-Watson Sırları kontrol etmiştir.¹⁸

James Bryce 5 Temmuz 1903 tarihinde komitenin başkanlığı görevini üstlenmiştir. Bryce başkanlığında gerçekleşen faaliyetlerden ilki İngiltere'nin en büyük kasaba ve şehirlerinde halka açık gerçekleştirilen toplantılardır.¹⁹ Belediyelerden sağladığı desteğe ilave olarak Cantenbury Başpiskoposunun da komiteye destek vermesiyle hem diğer din adamları hem de halkın önemli ölçüde maddi ve manevi katılımı sağlanmıştır. Komitenin yayınladığı beyannameye şu ilkeleri benimsediği açıklanmıştır:

"1-Türk egemenliğindeki Makedonya'da uygulanacak düzenlemeleri güvence altına alan 1878 Berlin Anlaşması'nda Büyük Britanya'nın üstlendiği büyük sorumlulukların bilgisinde kamuoyunu bilinçlendirmek. 2- Toplantılar düzenleyerek ve ülkenin durumuna göre doğru haberleri yayınlayarak kamuoyunun dikkatini çekmek. 3- Basın, parlamento ve Dışişleri Bakanlığı ile doğrudan iletişim yoluyla, Makedonya meselesine dair İngiliz görüşünün esnek olmayan bir tutum şeklinde uygulanması gerektiğini Majestelerinin Hükümetinin göz önünde bulundurmasını sağlamak. 4- Fransa, İtalya, Almanya, ABD, Rusya ve Avusturya'da Makedonya reformu için gerekli hareketi iş birliği içinde yürütmelerini sağlamak amacıyla mümkün olduğu ölçüde ortak hedef ve eylemleri güvenceye almak. 5- Bu ülkedeki tüm Balkan Devletlerinin çıkarlarını geliştirmek, bölgeye seyahatleri teşvik etmek, tarih, gümrük ve kurumlarına dair ortak bir çalışma yapmak. Komite, bu devletlerin kendi ulusal yaşamlarını ve kurumlarını yabancı müdahaleden arınmış bir şekilde geliştirmelerine izin verilebileceğini ummaktadır. 6- Sultan'ın elindeki yönetim yetkisinin Avrupalı yetkililere devredilmesi sağlanmadıkça yazılı metinlerin bir değerinin olmadığını, bu ülkenin (Osmanlı Devleti) sağlam bir şekilde cezalandırılması gerektiğini göz önünde tutmak. Üstelik reformların çok hızlı bir şekilde gerçekleştirilmemesi halinde Makedonya'da kan döküleceği ve anarşi ortaya çıkacağı bunun da bir Avrupa savaşına yol açabileceği düşüncesiyle kesinlikle kararlı bir çabayla önlem almak için bütün barışseverler bunun birer parçası olmalıdır."²⁰

18 Komite adına Balkanlarda faaliyet gösteren üyelerden Aubrey Herbert'in bölgedeki faaliyetleri I. Dünya Savaşı'nın propaganda şeflerinden John Buchan'ın (Lord Tweedsmuir) *Greenmantle* adlı romanında tebrikle ifade edilmiş ve Herbert, Buchan tarafından "haçlı seferlerinden hayatta kalan bir tür" olarak nitelendirilmiştir. Brewda, agm., s. 60.

19 Yalnızca 1903 yılında komitenin yaklaşık 300 konferans düzenlediği tahmin edilmektedir. Perkins, *age.*, s. 143.

20 P. R. Jennings, *British Foreign Policy with Regard to the Macedonian Question 1903-1908*, McGill University 1953, s. 6- 8.

Makedonya Meselesinin alevlendiği ve Mürzsteg Programı'nın hazırlandığı Eylül 1903'te St. James Hall'da Makedonya Konferansı düzenleyen Balkan Komitesi kamuoyunu ve İngiliz Dışişleri Bakanlığını yönlendirmeyi amaçlamıştır. Bu konferansa üyelerden Henry Nevinson, J.L. Hammond ve çok sayıda kişi katılmıştır.²¹ Komite aynı yıl Ekim ayında Rumeli bölgesine Avrupalı vali tayin edilmesiyle ilgili bir beyanname yayınlamıştır.²² 2 Aralık 1903 tarihinde yapılan toplantıda Avusturya ve Rusya'nın Makedonya ile ilgili sunduğu önerilerin bölgedeki kanuni teminatı sağlayamayacağı, ayrıca Vilayet-i Selase'den Osmanlı yönetimi tahliye edilmedikçe hiçbir tedbirin yeterli olmayacağı ileri sürülmüştür. Bölgede yardım kuruluşunun acentesi olarak görev yapan Nevinson'un Makedonya ile ilgili açıklamaları başta *Times* olmak üzere çeşitli İngiliz gazetelerinde yayınlanmıştır. Buna göre Makedonya bölgesinde tahrip olan evlerin yeniden inşası için gönderilen tazminatın yetersiz olduğu, kiliselerin tahrip edildiği, Manastır vilayetinde 100'den fazla köyün zarar gördüğü iddia edilmiştir. Bunun üzerine Hariciye Nezareti tarafından Londra Sefareti'nden bu yazıları tekzip etmesi istenmiş, ayrıca bu yayınların ülkeye girişinin yasaklanması gerektiği de Sadarete bildirilmiştir.²³

Berlin Anlaşması ile yeniden Türk hâkimiyeti altında kalan Makedonya'da Osmanlı yönetimine son verilip İngiltere önderliğinde büyük güçlerin etkin olması için yoğun çaba harcayan komite İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Landsdowne'a baskı yapmaya başlamıştır. Nihayet bölgede jandarma gücü oluşturulması amacıyla büyük güçlerin dikkatini çekmek üzere 16 Mart 1904 tarihinde komitenin düzenleyeceği konferansa 600 kişi davet edilmiştir. Konferansa Bulgaristan'dan davet edilen üst düzey kişiler firari Bulgarlara maddi destek amacıyla Londra'da çeşitli yardımlar toplamışlardır.²⁴ Komite 1904 yılının temmuz ayında Makedonya'daki durum ile ilgili olarak İngiliz gazetelerinde *Balkan Komitesi Raporu* adlı bir yazı yayınlamıştır. Osmanlı Sadaret makamı tarafından Dâhiliye Nezaretine gönderilen bir yazı ile bu evrakın ülke içine sokulmaması ve mevcut olanlar varsa ortadan kaldırılması tebliğ edilmiştir.²⁵

21 Perkins, *age.*, s. 106.

22 BOA, Hariciye Nezareti Siyasi Kısmı (HR. SYS.), 2870/70.

23 BOA, Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı (Y. A. HUS.), 462/ 23.

24 BOA, Sadaret Eyalat-ı Mümtaze Kalemi (A.MTZ.), 113/88.

25 BOA, Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi (DH. MKT.), 872/ 92.

Balkan Komitesi 1905 yılı başında Rumeli Vilayetlerinin durumuna dair Londra başta olmak üzere İngiltere'nin çeşitli bölgelerinde mitingler düzenlemeye karar vermiştir. Osmanlı Devleti İngiliz Dışişleri Bakanlığından bu mitinglerin engellenmesini talep etmişse de bu isteği yerine getirilmemiştir.²⁶ 1905 yılında Osmanlı Devleti'ne bölgede mali ıslahat gerçekleştirilmesi konusunda girişimde bulunan Komite Başkanı James Bryce eşi ile birlikte Bulgaristan'a giderek bölgede incelemeler yapmış, İstiviylof Fırkası başkanı İvan Keşof ve bazı ileri gelen kişilerle görüşmüştür. Bryce daha sonra diğer Balkan ülkelerine seyahat etmiştir. Aynı yıl bölgeyi ziyaret eden Noel Buxton ve komite sekreteri Moore Bulgaristan, Romanya ve Sırbistan'ı Londra'da düzenlenecek Balkan Sergisine katılmaları için teşvik etmişlerdir. Bu üç ülkenin birlikte sergide yer alması Romanya tarafından ihtiyatlı bir şekilde karşılanmış, Bulgarlar ise tekliften oldukça memnun kalmıştır.²⁷

1906 yılında İngiltere'de Liberal Partinin başa gelişi komite yetkililerini heyecanlandırmıştır. Edward Grey'in Dışişleri Bakanlığı görevine gelmesiyle Makedonya Meselesinin artık daha kolay çözüleceği inancı oluşmuştur. Noel Buxton 1906 yılı Eylül ayında Bulgaristan'a yaptığı ziyaret ile bölgedeki yetkililere ve basına verdiği mesajlarda Makedonya Meselesinin Ayastefanos Anlaşması hükümlerine göre çözümünü amacıyla İngiltere hükümetine nüfuz etmek üzere çalışacağını vaat etmiştir. Ayrıca bölgede ıslahatların yapılması için bir komisyon oluşturulması gerektiğinin altını çizmiştir.²⁸

Balkan Komitesi üyeleri, haçlı seferlerini yeniden canlandırma hayali içinde olan bir grup Türk düşmanıydı. Komitenin Balkanlarda yürüttüğü politikalar bölgedeki halkların hak ve hukuklarının aranmasından ziyade Türk düşmanlığı propagandası yapılarak Türklerin Avrupa'dan atılmasına destek olma idi. Zira komiteye yeni katılan bir üyenin Buxton'a yazdığı şu cümle bunu en net şekilde ortaya koymaktadır. “*Türklere karşı komplonuzda size katıldığım için çok mutluyum.*”²⁹ Komite Başkanı James Bryce'in Türklere ve meseleye bakışı ise şu sözleriyle özetlenebilir: “*Genel olarak bakıldığında, Doğu sorununun iki muhtemel çözümü var. Birincisi var olan etnik*

26 BOA, Y. A. HUS. , 484/106.

27 BOA, A.MTZ., 135/ 20; BOA, Y. MTV., 277/ 67.

28 BOA, A.MTZ., 160/ 57. Fakat Grey bu meselede komite üyeleri kadar heyecanlı değildir. Çünkü Grey'e göre büyük güçlerin konuya ilğisi azalmıştı. Fakat ilerleyen süreçte komitenin bakan üzerindeki baskısı arttıkça büyük güçlerin dikkatini yeniden bölgeye çekme konusunda destek vermiştir. Jennings, *age.*, s. 8-12.

29 Sanlı Bahadır Koç, *Noel Buxton: Portrait of A Philanthropist As A Turcophobe*, Bilkent Üniversitesi, Ankara 1997, s. 34.

toplulukların Türkiye'ye komşu olan devletlerin ve milletlerin içerisine çekilmesi, ikincisi ise bu etnik toplulukların tümünün ya da bazılarının millete ve devlete dönüştürülmesidir.”³⁰

Komitenin kuruluşundan 1905 yılına kadar geçen 2 yıllık sürede başkanlık görevini yürüten James Bryce, 1905 yılının sonunda Henry Campbell-Bannerman'ın kurduğu Liberal Bakanlar Kurulunda kendisine teklif edilen görevi kabul etmesi dolayısıyla başkanlıktan istifa etmiştir. Komite üyeleri yaptıkları bir toplantı ile James Bryce'tan boşalan başkanlığa oybirliği ile K. C Westlake'ı seçmiştir. Westlake'ın *seçkin bir akademisyen ve uluslararası hukuk konusunda otorite olarak kabul edilen* bir kişi olması komitenin gerek ülke içinde gerekse ülke dışında gerçekleştirdiği faaliyetlerin etki alanını arttırmıştır. Bu dönemde komiteye yönelik iki eleştiri vardı: Bunlardan biri komite üyelerinin Balkanların geçmişi ve mevcut durumu hakkında bilgi sahibi olmadıkları gibi yalnızca kendi fikirleri için yetki talep etme hakkı isteyen bir organ oldukları şeklindedir. Ayrıca dünya görüşlerinin gereği olarak Türklere karşı ırk ve din açısından önyargılı olup *duygusal* davrandıkları da eleştirilen noktalardan biridir. Komite Westlake'ın başkan seçilmesinin bu eleştirilere cevap niteliğinde olduğunu düşünüyordu. Diğer eleştiri ise Kırım Savaşı'ndan sonra yerleşen Türk yanlısı politikanın, Lord Beaconsfield döneminde, Berlin Anlaşması sonrasında da bir gelenek halinde devam ettirildiği ve diğer milletlerin içişleri ile ilgili konularda İngiltere'nin müdahalesine karşı çıkan politikacıların bulunduğu yönündeydi. Bu politikacılar başka bir devletin egemenliği altındaki Makedonya'ya İngiltere'nin burnunu sokmasının doğru olmadığını belirtiyorlardı. Westlake bu konudaki cevabını 1906 yılında yayınlanan makalesinde açıklamıştır. Ona göre Makedonya'da ıslahatlar yapılması ve büyük güçlerin bu konuya dahil edilmesi konusu Berlin Anlaşması'nda belirlendiği şekilde yapılmaktaydı. Dolayısıyla gerek Osmanlı Devleti'nin burada yaptığı ıslahatlar ve uygulama süreci, gerekse meseleye büyük güçlerin dâhil olması uluslararası hukuk çerçevesinde yürütülmekteydi. Meseleye uluslararası hukuk çerçevesinde çözüm önerildiği görüntüsünün verilmesi Balkan Komitesi yetkililerinin basın ve kamuoyu desteğini daha da arttırmıştır. Diğer yandan hükümetin desteğinin azalmasından duyulan endişe Westlake başkanlığında dışişleri bakanı ve elçilerle görüşmelerin yoğunlaştırılmasını sağlamış, gazetelere gönderilen mektuplar, halka açık konferanslar gibi çeşitli etkinlikler önemli bir kamuoyu oluşturmuştur. Bu çalışmalarda Westlake'ın tecrübesi ve bilgi birikimi son derece etkilidir. Times'a

30 David Barchard, “1908-1910 Döneminde İngiliz-Türk İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme”, *100. Yılında Jön Türk Devrimi*, ed. Sina Akşın, Sarp Balcı, Barış Ünlü, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010, s. 698.

gönderdiği mektuplar, yaptığı konuşmaların etkileyciliği komiteyi cesaretlendirmiş ve teşvik etmiştir.³¹

Komite yöneticilerinden Noel Buxton Eylül 1907'de Sofya'ya giderek devlet adamları ve basın temsilcileri ile görüşmüştür. Görüşmelerinde Bulgaristan'ın Ayastefanos Anlaşması koşullarına kavuşturulması gerektiğini yinelemiştir.³² Buxton kardeşler 27 Kasım 1907 tarihinde Makedonya ziyaretinin ardından bölgede yaşananları lanetleyip Rusya ve İngiltere'nin konuya müdahil olması yönünde çağrıda bulunmuşlardır.³³ Buxton'un bu seyahatleri sonucunda bölgedeki izlenimlerini Türk düşmanlığı şeklinde naklettiği ve 1907 yılında yayınladığı *Avrupa ve Türkler* adlı kitabında Balkan Komitesi'nin yönetim kurulu aşağıdaki şekildedir:

“Komite Başkanı: K. C Westlake (Cambridge Üniversitesi Uluslararası Hukuk Profesörü), (Rt. Hon. James Bryce Balkan Komitesinin ilk başkanıdır. (1906-1907 yıllarında İngiliz Parlamentosunda Milletvekili)³⁴

Başkan yardımcıları: The Earl of Aberdeen, The Bishop of Birmingham, The Bishop of Hereford, The Bishop of Lichfield, The Bishop of Liverpool, Rev. Canon Barnett (Toynbee Hall'ın bekçisi ve kurucusu), Lord Brassey, Mr. George Cadbury (Cadbury Bros. , Ltd. Başkanı) Lady Frederick Cavendish, Rev. Dr. Clifford (Metropolitan Özgür Kilise Konseyi Eski Başkanı), Mr. Herbert Gladstone, Rev. Canon Scott Hollanda, Rev. F. B. Meyer (Baptist Birliği Başkanı), Professor Miliukoff, Lord Stanmore (Eski Sömürge Yetkilisi)

Veznedar: R.A. Yerburg

Genel Komite: Mr. Godfrey Benson, Rev. Rosslyn Bruce, Mr. G. K. Chesterton (Gazeteci ve Yazar), Hon. C F. Collier, Professor R. S. Canway (Manchester Victoria Üniversitesi Latin Profesörü), Rev. Percy Dearmer (Hristiyan Sosyal Birliği Londra Kolu Sekreteri), Lord Farrer, Rev. T.C Fry (Hristiyan Sosyal Birliği Yönetim Kurulu Üyesi), Professor Rendel Harris, Professor Jenks (Kanun Konularında Yazar ve Avukat), The Earl of Lytton, F. W. Pethick Lawrence, Mr. J. M. Macdonald, M.P., Miss Josephine Marshall, Mr. D. M. Mason, Mr. Edward McCurdy, Rev. Henry Bickersteth Ottley, Rev. Canon Rawnsley, Miss Richardson,

31 Arthur G. Symonds, “The Balkan Committee (1905-1913)”, *Memories of John Westlake*, Londra 1914, s. 107-109.

32 BOA, A. MTZ., 160/57.

33 Barchard, agm, s. 702.

34 Jennings, *age.*, s. III.

Mr. Albert Spicer, M.P., (Londra Misyoner Derneği Veznedarı), The Bishop of Stepney, Mr. Arthur G. Symonds (Yazar), Mr. F. G. Thomas, Mr. C. P. Trevelyan, M. P., Mr. G. M. Trevelyan (Yazar), Mr. L. Villari (Yazar)

Yönetim Kurulu Başkanı: Mr. Noel Buxton,

Yönetim Kurulu Üyeleri: Sir E. G. Boyle (1906'dan beri Staunton Bölgesi Muhafazakâr Milletvekili), Mr. H. N. Brailsford (Gazeteci ve Yazar)³⁵, Mr. E. V. Brooks, Mr. Charles Roden Buxton, Mr. Bertram Christian, Mr. W. M. Crook (1892-1898 Methodist Times Görevlisi), Mr. Arthur Evans (Arkeolog), Mr. A. G. Gardiner (Daily News Editörü), Mr. G. P. Gooch, M.P. (Cambridge History Katılımcı), Mr. J. L. Hammond (Gazeteci ve Yazar), Mr. Cecil Harris, Mr. C. E. Hecht, Mr. L. T. Hobhouse (Manchester Guardian'da Gazeteci ve Yazar), Mr. Hugh Law, M.P., Mr. G. R. Mulloch, Mr. C. F. G. Masterman, M.P. (Gazeteci ve Yazar), Mr. H. W. Nevinsion (Gazeteci ve Yazar), Mr. T. P. Newbould, Mr. A. M. Scott, Mr. R. A. Scott-James (Yazar), Mr. Alfred Stead (Uluslararası Siyaset Öğrencisi ve Yazar), Mr. H. J. Torr, Mr. Aneurin Williams, Mr. Hilton Young, Mr. P. W. Wilson M.P. (Eski Gazeteci)

Sekreter: W. A. Moore,

Ofis: 10 Adelphi Terrace, Strand, W.C

Bankerler: Robartes, Lobbock an Co., 15 Lombard Street, E.C ”³⁶

Balkan Komitesi, İngilizlerin dış politika konularında önemli bir yere sahipti. Arthur Evans, Robert Seton-Watson, Ronald Burrows ve Arnold Toynbee gibi isimler bu dönemde komite ile bağlantılıydı ve hepsi uluslararası sorunlarla ilgili tanınmış şahsiyetlerdi. Gardiner, J.L. Hammond, Brailsford, Nevinsion gibi yönetim kurulu üyelerinin Manchester Guardian, Times, Nation, Daily News ve Speakeer gibi yayın organlarında düzenli çıkan yazıları Makedonya konusunu İngiliz kamuoyunda sürekli canlı tutmuştur. Komitenin milletvekili üyelerinden H.F.B. Lynch, G.P. Gooch ve Charles Masterman İngiltere'nin Avrupa politikasında en önemli destekçilerdendir. Bu üyeler de komitenin Makedonya meselesinin düzenli olarak meclis gündemine getirilmesini sağlamıştır. Yapılan propagandanın

35 Brailsford 1903 isyanından sonra Makedonya'da İngiliz Yardım Örgütü adına faaliyet göstermiştir. Ona göre Londra ve Paris'in ahlak standartları ile Balkanların ahlak standartları arasında köklü bir fark mevcuttu. Brailsford bölgedeki Hristiyanları ve Türkleri *Ayatık idarenin ürünleri* olarak değerlendirmiştir. H. N. Brailsford, *Macedonia: Its Races and Their Future*, Londra 1906.

36 Buxton, *age.*, s. 134-136; Jennings, *age.*, s. VI-VII; Hansen, *agm.*, s. 23-29.

etkisiyle 1906 yılı genel seçimlerinin ardından 150'den fazla milletvekili komitenin Makedonya'nın Avrupa kontrolüne geçirilmesi politikasını desteklediğini bildirmiştir. Buxton ve arkadaşları bu uğurda bütün maddi ve manevi imkânlarını seferber etmiştir. Böylece komite hedefine adım adım yürümüştür.³⁷

Balkan Komitesi 1907 yılı Mart'ında Balkan ülkelerine bir muhtıra göndermiştir. Bulgar gazetelerinde yayınlanan muhtırada komitenin buradaki faaliyetleri takdir ettiği, Yunanistan ve Sırbistan gibi diğer Balkan ülkelerinin Rumeli vilayeti konusunda Bulgaristan ile tevhid-i mesai edemeyeceği belirtilmiştir.³⁸

Liberallerin 1906 yılında başa gelişi ile birlikte İngiliz Hükümeti Balkan Komitesinin öneri ve tekliflerini daha fazla dikkate almaya başlamıştır. Buna göre İngilizler Makedonya'da Hıristiyan bir valinin yönetiminde özerk bir yapı oluşturulmasını Viyana ve Münih planlarına ters düşmemek için bir çözüm olarak değerlendirmiştir. Fakat Makedonya'da yapılan düzenlemelerin sınırlı olduğunun görülmesi üzerine reformların genişletilerek Filibe'nin bazı kazalarında da uygulanması için Makedonya Valiliğine daha fazla yetki verilmesi ve uygulama için 6 Avrupa Devleti'nin kontrolünde bir komisyon görevlendirilmesi talep edilmiştir. 1907 yılında Makedonya için özerklik talebi İngiltere tarafından yeniden gündeme getirilmiş, fakat diğer güçler ve özellikle Avusturya reformların yeterli olduğunu belirtip İngiliz teklifini kabul etmemiştir. Aynı dönemde Avrupa'da artan Alman tehlikesi ve Osmanlı Devleti'nin güç kaybedişi İngiltere'nin Rusya ile yakınlaşmasına yol açmıştır. Bu yakınlaşmanın ortaya çıkardığı iş birliği çerçevesinde Balkanlar'da yapılacak rejim değişikliğine karşı ortak tutum sergilenmesi kararlaştırılmıştır. İngiltere Makedonya için özerklik talebini 1908 yılında yinelemiştir.³⁹ İngilizlerin önerdiği Makedonya reform planına göre bölgenin sivil ve askeri idaresi için tamamen bağımsız Hıristiyan bir vali atanması esası getirilmiştir. Bu teklif yıllardır İngiltere'nin bölgede müdahil olması yönünde

37 Perkins, *age.*, s. 145-147. Komite Balkan ülkelerinin kendi ulusal yaşamlarını ve kurumlarını yabancı müdahaleden arındırmak için çalışmalar yürütürken, Makedon meselesine büyük güçlerin kontrolünde derhal çözüm getirilmesi çabası çelişkili olup bir tür yeni sömürgecilik demektir. Noel Buxton *Avrupa ve Türkler* adlı kitabında Makedon Meselesinin İslam'ın kadercilik ilkesi ile Hıristiyanlığın ilerleme ilkesi arasında bir çatışma olduğunu iddia etmiştir. Dolayısıyla İslam karşıtı önyargılar daima güçlü kalmıştır. Buxton Balkan köylülerinin temelde ilerici, Batılı ve Avrupalı bir doğaya sahip olduğu varsayımında bulunarak bu durumlarını Hıristiyanlıklarına dayandırmıştır Perkins, *age.*, s. 123-127; Buxton, *age.*, s. 87.

38 BOA, Y.A.HUS. , 510/ 92.

39 Vlasid Vlasidis, "Macedonia and the Great Powers", *History of Macedonia*, ed. Ioannis Koliopoulos, Selanik 2007, s. 334.

yoğun çaba harcayan Balkan Komitesi'ni oldukça memnun etmiş, komitenin 1907 yılı raporunda İngiliz Dışişleri Bakanı'na teşekkür edilmiştir.⁴⁰

Komitenin faaliyetleri temelde siyasi kampanya hareketleri tarzındadır.⁴¹ Merkezi Londra'da olan komite bir süre sonra yaklaşık 2000 civarında üye sayısına ulaşmıştır. Balkan Komitesinin İngiliz basını, Anglikan Kilisesi ve Liberal Parti ile ilişkileri her zaman oldukça yakın olmuştur. Kuruluşundan birkaç yıl sonra iktidara gelen Liberal Parti'nin⁴² yaklaşık 10 yıl boyunca yönetimde kalması faaliyetlerinin artmasına ve bölgedeki olaylarda etkin rol oynamasına katkı sağlamıştır. Nitekim her ay kamuya açık toplantılar düzenlenmiş, Balkanlar'daki durumu yerinde incelemek üzere üyelerinin bir kısmının sıklıkla bölgeye seyahatleri sağlanmıştır. Kimi zaman yönetim kurulu toplantıları Westminster Sarayı'nın odalarında yapılmış, ayrıca toplantılara parlamento üyelerinin katılımı ve Canterbury Başpiskoposu ile Londra Piskoposu'nun oturumları yönetmeleri sağlanmıştır. Komite Avusturya- Macaristan ve Almanya basını tarafından resmi bir yapı olarak görülmüş, büyük güçlere ve imparatorluğa karşı küçük milletleri desteklemesi dolayısıyla özellikle Avusturya tarafından husumetle karşılanmıştır. Hatta bu durum nedeniyle komite İngiliz Dışişleri'nde istikrarı bozan unsur olarak değerlendirilmiştir. Bununla birlikte İngiliz hükümetinin, Makedonya sorununda aktif rol alması komitenin hedefleriyle örtüşmüştür. Zira 1907 ve 1908 yıllarında komitenin öncelikle ele aldığı konuların odak noktasında Makedonya yer almaktadır. Balkan Komitesinin bu bölgeyle ilgili planları arasında *şiddeti sona erdirmek* ve ileride *özerklik*e yol açacak şekilde, uluslararası denetime bağlı bir jandarma sisteminin devreye sokulmasına destek olmak yer almaktadır.⁴³

Komitenin 27 Ocak 1908 tarihinde⁴⁴ Westminster Palace Oteli'nde gerçekleşen

40 İngiliz politikasındaki bu değişikliklerde Rusya faktörü etkilidir. Rus desteğinden emin olan İngiltere için Makedonya'da kapsamlı reform çağırısı yapmak çok daha kolay hale gelmiştir. Perkins, *age.*, s. 144.

41 Makedonya'da sözde Hristiyan halkın hak hukukunu koruma adı altında yürütülen faaliyetler aslında ahlaki bir haçlı seferiydi. Perkins, *age.*, s. 110.

42 1906 yılında komiteye destek veren 64 milletvekilinin 55'i Liberal Parti mensubudur. Perkins, *age.*, s. 106.

43 Barchard, *agm.*, s. 697.

44 Komite yönetimi düzenlenecek toplantı öncesinde ilgililere dağıttığı davetiyelerde Makedonya'da yabancı memurların büyük devletlerin denetiminde olmasını İngilizlerden talep edeceklerini belirtmiştir. Toplantıda Lord Lansdowne'un önerisi kabul edilecek, buna karşılık Rusya ve Avusturya programı ise iyi sonuç vermediği gerekçesiyle şikâyet edilecekti. Bk. BOA, Yıldız Perakende Evrakı Mabeyn Başkitabeti (Y. PRK. BŞK.), 78/ 9; BOA, Yıldız Perakende Evrakı Arzuhal ve Journaller (Y. PRK. AZJ.) 53/66.

toplantısına Rahip Scott Holland başkanlık etmiştir. Katılanlar arasında Noel Buxton, parlamento üyesi Traveyan ve diğer lordlar yer almıştır. Holland'ın önerisine göre Hıristiyan milletlerin birbirlerine karşı saldırılarını durdurmanın tek çaresi Osmanlı Devleti'ni sahip olduğu haklardan mahrum etmektir. Ona göre Edward Grey Hükümeti vaat ettiği şekilde meseleye etkin olarak dahil olmamıştır. Oysa iki yıl önceki Landsdowne'un önerisi uygulanırsa meselenin çözümü istenildiği şekilde sağlanacaktır. Toplantıda konuşan üyelerden Scott Licet, Lord Stanmore ve Masterman bölgedeki yönetimin oldukça kötü olduğunu ve ıslahat yapılmasının büyük devletlerin sorumluluğunda gerçekleşebileceğini iddia etmişlerdir. 4 Haziran 1908 tarihinde yapılan yıllık toplantıya⁴⁵ başkanlık eden Londra Başpsikoposu Rumeli'nin Osmanlı toprağı olarak kalmış olmasından İngiliz milletinin sorumlu olduğunu, bölgede çok sayıda cinayet işlendiğini iddia etmiş, Edward Grey'yi bu meselede etkin olmaya davet etmiştir. İngiliz halkının Rumeli'deki dindaşlarına yardım etmesi çağrısı yapılan toplantıda alınan karara göre Rumeli Vilayetine bir genel vali atanmalı, vali yalnızca büyük devletlerin rızasıyla görevden alınabilmeli, Rumeli'de bulunan Avrupalı heyetlere gerçek teftiş hakkı verilmelidir. Bu şartların sağlanabilmesi için Dışişleri Bakanının Avrupa kabinelerinde girişimde bulunması gerekmektedir. Eğer Rumeli'de ıslahat gerçekleşmezse Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında bir savaşı çıkabileceği ve Avusturya ile Rusya'nın da bu savaşı dâhil olabileceği savunulmuştur.⁴⁶

Osmanlı Devleti yöneticileri İngiltere'nin Makedonya meselesine bu şekilde dahil olmasından oldukça rahatsızdı. Londra'daki sefaretle sürekli haberleşme içinde olan Hariciye Nezareti başından itibaren komitenin faaliyetlerini yakından takip etmeye başlamıştır. Nezaretin Londra'daki elçilik vasıtasıyla edindiği bilgilere göre *Bulgar anasını ile meskûn Rumeli Vilayetini Bulgaristan'a ilhak etmek amacıyla kurulup Londra'da faaliyet gösteren* komitenin 1908 yılı şubat ayında 78 üyesi bulunuyordu. Bu üyeler arasında parlamentoda görevli milletvekilleri, din adamları ve toplumun önde gelen kişileri yer almaktaydı.⁴⁷ Bulgaristan Komiserliği tarafından sadarete

45 BOA, Yıldız Perakende Evrakı Elçilik, Şehbenderlik ve Ateşemiliterlik Maruzatı (Y. PRK. EŞA.), 52/33.

46 Toplantıda Avam Kamarası üyelerinden Sosyalist Parti mensubu bir üye tarafından Rusya'da binlerce kişinin katledildiği belirtilerek Reval'de yapılacak görüşmeye karşı çıkılması gerektiği ifade edilmiştir. İngiliz Dışişleri Bakanının bu konunun Rusya'nın iç meselesi olduğu ve müdahalenin uygun olmadığı yönündeki cevabı, esasında İngilizlerin Osmanlı Devleti ile ilgili siyasetinin tarafılığını bir kez daha gözler önüne sermektedir. Kocatürk, *Balkanlar'dan Ortadoğu'ya Osmanlı İngiliz İlişkileri (1908-1910)*, s. 130-131.

47 BOA, Y.A.HUS. , 517/197.

gönderilen bir yazıda komitenin gerçekleştirdiği bir toplantıya dair bilgilere yer verilmiştir. 1908 yılı Haziran'ında Edward Grey başkanlığında 30 kişinin katılımı ile yapılan bu toplantıda yıllık rapor incelenmiştir. Toplantıda komite başkanı Westlake tarafından Türklerin Avrupa'daki hükmünün sona erdirilmesi zamanının geldiği, bunun için Rusya ve Avusturya'nın İngiltere ile birlikte harekete etmesi gerektiği ifade edilmiştir.⁴⁸

1908 yılında Makedonya bölgesinde Jön Türk ayaklanmasının ortaya çıkması İngiltere'nin dış politikasında kısa süreli bir değişikliğe yol açmıştır. Çünkü Meşrutiyet'in yeniden ilanı ile anayasa yürürlüğe konulmuş ve bu bölgedeki halklara eskisinden daha fazla haklar tanınması öngörülmüştür. Balkan Komitesi başta olmak üzere İngiliz liberaller ihtiyatlı yaklaşımlar da İttihat ve Terakki'nin Balkan politikası kısa bir süre de olsa İngiltere'yi memnun etmiştir.⁴⁹ Böylece İngiliz politikası ve komitenin Balkan sorunlarına yaklaşımı II. Meşrutiyet'in ilanı ile yeni bir safhaya girmiştir. Balkan Komitesi'nin İttihat ve Terakki Cemiyeti ile ittifak etme kararı neticesinde Westlake, komitenin sekreterini tebriklerini iletmek üzere İstanbul'a göndermeye karar vermiştir. Osmanlı Devleti'nde yeni yönetimin anayasal süreci tekrar sağlaması ile komite içerisinde Makedonya'da Avrupa devletlerinin denetimine gerek kalmayacağı düşüncesi oluşmuştur. Diğer yandan Bulgaristan bağımsızlığını ilan etmeye hazırlanırken, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Bosna-Hersek'i topraklarına katmayı hedeflemişti. Buxton, 29 Eylül 1908'de yazdığı bir mektubunda, Bulgaristan'ın zamanından önce bağımsızlık ilan etmesinin felaket doğuracağı yönünde ikazda bulunmuştur. Dolayısıyla komite üyeleri yeni koşullar altında Osmanlı yönetimini Balkanlar konusunda desteklenme yönünde tavır almış,⁵⁰ İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Makedonya politikasından ümitli olduklarını dillendirmeye başlamışlardır. Hatta komite yönetimi, Makedonya'da çatışmaların azaltılması dolayısıyla İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne teşekkür etmiş, meclisin açılışına bir heyetle katılmaya karar vermiştir. Fakat seçimlerin uzaması nedeniyle bu seyahat gecikmeli olarak 26 Kasım 1908'de, seçimler henüz tamamlanamadan gerçekleşmiştir. Noel ve Charles Buxton, Arthur Evans ve Balkan Komitesi'nin diğer temsilcilerinden oluşan heyet

48 BOA, Y. A.HUS. , 522/48.

49 Vlasidis, agm., s. 334-335.

50 Perkins, *age.*, s. 128. Komite başkanı Westlake 5 Eylül 1908 tarihinde *Times* gazetesine yaptığı açıklamada komitenin Türkiye'deki tüm propaganda faaliyetlerini durdurduğunu ifade etmiştir. Kocatürk, *Balkanlar'dan Ortadoğu'ya Osmanlı İngiliz İlişkileri (1908-1910)*, s. 131- 132.

Sadrazam Kâmil Paşa ve bizzat padişah tarafından da kabul edilmiş,⁵¹ Talat ve Enver Bey ile de yakın ilişki kurulmuştur. Bu ziyaret Alman basınında yoğun bir eleştiri ile karşılanmış, aynı şekilde İngiliz elçiliğindeki diplomatlar da ziyaretten memnuniyetsiz kalan kesim olmuştur. Çünkü ziyaretten sonra İngiliz elçinin yıllık raporunda yazdığına göre komite üyelerinin Meşrutiyetin ilanına kadar Makedonya'daki Yunan ve Bulgar topluluğu için yaptığı müdahaleler iki topluluğu birbirine düşürmüş,⁵² aynı zamanda İstanbul-Londra ilişkilerini de bozmuştur. Şimdi İttihat ve Terakki ile yakınlık kurmaları ise Balkanlardaki Hristiyan uluslar açısından *Britanyalı hainler* olarak anılmalarına neden olmuştur. Yaklaşık iki yıl komite ile İttihat ve Terakki arasında bir dostluk havası oluşmuştur. Hatta 31 Mart Vakası'nın hemen ardından *Times* gazetesinin 20 Nisan 1909 tarihli nüshasında yayınlanan ve Buxton ve Evans'ın da aralarında yer aldığı 6 komite üyesinin imzalayıp gönderdiği mektupta Sultan ve isyancılar itham edilerek okuyuculara *genç Türkiye'ye olan insanlık borcu hatırlatılmıştır. Ayrıca mevcut yönetimin Avrupa uygarlığının güvenini ve İngiliz halkının sempatisini hak ettiği* ifadelerine yer verilmiştir. Bu ziyaretin karşılığı olarak 31 Mart Vakası'nın ardından Talat Bey başkanlığında bir heyet de İngiltere'de Kral VII. Edward tarafından kabul edilmiştir. Ziyaret esnasında Talat Bey Avam Kamarasında bir konuşma yapmıştır.⁵³

İttihat ve Terakki'nin Türkçülük politikasını etkinleştirdiği 1910 yılından itibaren Türk-İngiliz ilişkileri yeniden soğumaya başlamıştır. Bu dönemde Türk-İngiliz ilişkilerinin olumsuz bir seyir almasının nedenlerinden biri Edward Grey'in şu sözleriyle açıklanabilir: “Lord Beaconsfield'in eski (Rus karşıtı ve Türk yanlısı) siyasetine dönemeyiz; şimdi, Rus karşıtı olduğumuza dair en küçük bir kuşku uyandırmaksızın Türk yanlısı olmak zorundayız.” İngilizlerin Ruslarla yaptığı anlaşma Osmanlı topraklarındaki inisiyatifini sınırlandırmıştır.⁵⁴ Türk karşıtı Gerald Fitzmaurice'in güdümündeki İstanbul elçiliğinin düşmanca tutumu

51 Barchard, agm, s. 705; W. M. Ramsay, *The Revolution in Constantinople and Turkey*, Londra 1909, s. 37; Komite'nin gönderdiği heyet içerisinde bulunan Buxton yaklaşık 3 hafta kaldığı İstanbul'da meclisin açılışında da yer almıştır. Koç, *agt.*, s. 36.

52 Buxtonlara göre 15 yıl boyunca mücadele verdikleri Makedonya meselesinde en ağır bedelleri Bulgarlar ödemiştir. Noel Buxton- Charles Roden Buxton, *The War and The Balkans*, Londra 1915, s. 85.

53 Türk-İngiliz ilişkilerinin olumlu seyrettiği bu yıllarda bir başka Osmanlı heyeti Londra'yı ziyaret etmiştir. 1910 yılı şubat ayında gerçekleşen bu ziyarette Enver Bey, Hüseyin Hilmi Paşa ve Berlin Ataşesi Cavid Bey yer almıştır. Balkan Komitesi de heyet şerefine bir yemek ziyafeti vermiştir. Barchard, agm., s. 705-706.

54 Barchard, agm., s. 698-699.

da ikili ilişkilerin olumsuz seyrinde etkilidir.⁵⁵ Jön Türk iktidarını destekleyen Balkan Komitesi de Balkanlarda vaat edilenlerin yapılmadığı gerekçesiyle 1912 yılında tutumunu tamamen değiştirmiştir.⁵⁶ Makedonya Meselesi ile ilgili İngiliz parlamentosunda ve basınında Türk idaresinin baskıcı, yetersiz ve bozuk olduğu ifadelerine yer verilmesi Osmanlı basınında tepkiyle karşılanmıştır. Büyük bölümü Balkan Komitesi üyelerinin güdümünde yayın yapan İngiliz basınına göre Osmanlı Devleti Kırım Savaşı sonrasında verdiği idari reform sözlerini tutmamıştı. Dolayısıyla Balkanlardaki karışıklıklardan Türk tarafının sorumlu olduğu iddia edilerek İngiliz kamuoyu ve siyasetçilerini kışkırtıcı tarzda yayınlar yapılmıştır. Bu arada Osmanlı kamuoyunda Balkan Komitesi ve üyelerinin bu konudaki kışkırtıcı tavrına dair değerlendirmeler ve eleştiriler yer almaktaydı. Noel Buxton ve kardeşi rahip Harold Buxton'un Sofya seyahatinde Jön Türkler hakkında şikâyetle bulunmaları ve Makedonya Hristiyanlarına Türklere karşı birlik olma çağrısı yapmaları Osmanlı basınında büyük tepkiyle karşılanmıştır. Bu olay komitenin gerçek yüzünü gösterdiği gibi komite *bazı siyasi seriserilerin eseri* olarak değerlendirilmiştir. Hatta Buxton'ın beyanlarından bu oluşumun adının *Balkan Hristiyanlarını Türklere Aleyhine Sevk ve Birleştirmek Üzere İngiliz Sofuların Haçlılar Komitesi* olması gerektiği ifadelerine yer verilmiştir. İngiliz basını bu dönemde hemen her gün Balkanlara dair haberler yayımlayarak Makedonya'da Türk tarafının halka zulmettiğini iddia etmiştir. Londra Sefiri Tefvîk Paşa Hariciye Nezaretine gönderdiği bir yazı ile Balkan Komitesinin işin içine girmesi dolayısıyla konunun İngiliz meclisine dahi girebileceği uyarısını yapmıştır.⁵⁷

Makedonya Meselesi devam ederken bu kez Malisor denilen Dağlı Arnavutların 1911 yılı mart ayında başlattığı isyanda İtalya, Karadağ ve İngiltere'nin desteğinin olması Arnavutluk'un bağımsızlığına giden süreci hızlandırmıştır. Burada Balkan Komitesinin rolü büyüktür. Bölgede geziler yapan ve kışkırtıcı rolü olan İngiliz Mary Edith Durham'ın⁵⁸ yanı sıra komitenin üyelerinden *Times* gazetesinin

55 Türk karşıtı tercüman Fitzmaurice Bulgaristan ve Rusya sempatzanıydı. II. Meşrutiyet'in ardından siyasi hayatta etkili olan Jön Türklere karşı düşmanca tutum sergilemiş, Abdülhamit dönemi devlet adamları ile iyi ilişkiler içinde olmuştur. Barchard, agm, s. 699-700; Vogel, agm, s. 138.

56 Koç, *agt*, s. 43.

57 Kocatürk, *Osmanlı İngiliz İlişkilerinin Dönüm Noktası (1911-1914): İlişkilerin Bozulması*, s. 52-56

58 Bir İngiliz antropolog ve seyyah olan Mary Edith Durham 20. yüzyılın başından itibaren bölgede gerçekleştirdiği çok sayıda seyahat sonucunda edindiği bilgileri komite vasıtasıyla İngiliz yetkilileri ile paylaşmış, seyahatlerinin ardından Arnavutluk ile ilgili çeşitli kitaplar yazmıştır. Durham'ın bölgenin geleceği ile ilgili düşüncelerine dair makaleleri İngiliz basınında yer bulmuştur. Arnavutların *Dağlıların Kraliçesi* olarak tanımladığı Durham Arnavutluk'un bağımsızlığı sürecinde

Balkan muhabiri Bouchier'in Arnavutluk'taki isyanda Osmanlı g¼çlerinin kıyım ve zul¼m yaptığına dair iddiaları İngiliz basınında sıklıkla yer almaya başlamıştır. Arnavutluk isyanı devam ederken Balkan Komitesi 4 Temmuz 1911 tarihinde Londra'da The New Reform Club'ta (Yeni Reform Kul¼b¼) Noel Buxton başkanlığında yıllık toplantısını yapmıştır. A. G. Symonds'un sekreterliğinde gerçekteşen toplantının gündemi yıllık raporun gör¼ş¼lmesiydi. Raporla ilgili gör¼şlerini bildiren üyelere Westlake, Pears, Evans ve Brailsford Arnavutluk konusunda da birer konuşma yapmıştır. Konuşmalarında Osmanlı H¼k¼meti'nin bölgede izlediği birleştirme ve Türkleştirme siyasetine eleştiri getirmişlerdir. Toplantıda İttihat ve Terakki yönetiminin bir an önce gerekli reformları yapması yönünde çağrıda bulunulmuştur.⁵⁹

Arnavutluk isyanı esnasında bölgedeki İngilizlerin olayları taraflı bir şekilde İngiliz kamuoyuna yansıtmaları Osmanlı hükümetini harekete geçirmiş ve aleyhte yayınlara cevap vermek adına girişimlerde bulunulmuştur.⁶⁰ Arnavutluk'taki olayların 1912 Mayıs'ında yeniden alevlenmesinde diğer devletlerin etkisi kadar İngiliz Durham'ın çalışmaları son derece önemlidir. Osmanlı Devleti bölgeden uzaklaştırılması yönünde tedbir olsa da bölgeye yeniden gelen Durham isyanda aktif rol oynamıştır.⁶¹

Balkan Komitesi 1912 yılı başında Rumeli'de artan asayiş sorunları dolayısıyla hükümet ve İttihat ve Terakki Cemiyetleri erkânına hitaben *Times* gazetesinde bir yazı yayınlamıştır. Bu yazının Osmanlı H¼k¼meti tarafından dikkate alınarak bölgede asayişin sağlanabilmesi için siyasi tedbirlerin alınmasının *elzem* olduğuna dair Hariciye Nezaretinin değerlendirmesi üzerine Dahiliye Nezareti bu yönde çalışmalar başlatmıştır.⁶² Nitekim 1912 yılı başında Balkanlarda düzenleme yapılması için komisyonlar oluşturularak bölgeye gönderilmiştir. Bu

---

faaliyet gösteren en etkili kişilerdendir. Meltem Beg¼m Saatçi Ata, "Balkanlarda Bir İngiliz Seyyah 'Dağlıların Kraliçesi' Mary Edith Durham ve Arnavutluk" (1-5 Ekim 2018 tarihlerinde düzenlenen 18. Türk Tarih Kongresine sunulan bildiri).

59 Kocatürk, *Osmanlı-İngiliz İlişkilerinin Dönüm Noktası (1911-1914): İlişkilerin Bozulması*, s. 64-82.

60 İngiltere'de Balkanlar konusunda basın ve yayın faaliyeti yürütenler çoğunlukla Balkan Komitesinin üyeleriydi. Bu kişiler kamusal alanı işgal edip kamuoyunun dikkatini çekecek olayları belirlemişlerdir. Bu yazarların kamuoyunu etkilemekte kesinlikle başarılı oldukları konulardan en önemlisi Osmanlı İmparatorluğu'nu tiranlık, yönetilemez ve reform yapamayan "Avrupa'nın hasta adamı" olarak gören bir eğilim oluşturmalarıdır. Bu kişilerin çoğunluğu Hristiyan-Balkan yanlısı ve Osmanlı-M¼sl¼man karşıtı ifadeler kullanmışlardır. Dauti, ağm., s. 91.

61 Kocatürk, *Osmanlı-İngiliz İlişkilerinin Dönüm Noktası (1911-1914): İlişkilerin Bozulması*, s. 96.

62 BOA, Babıali Evrak Odası (BEO.), 3993/ 299469.

arada Balkan Komitesi Nisan ayında bir manifesto yayınlamıştır.⁶³ Noel Buxton başkanlığında Arthur Symonds'un sekreterliğinde Avam Kamarasında yapılan toplantıda komite Makedonya ve Arnavutluk'ta artarak devam eden saldırılar olduğunu iddia etmiştir. Kanıt olarak da bu bölgeleri ziyaret eden veya burada ikamet eden yabancıların rapor ve izlenimleri gösterilmiştir. Ardından bir bildiri yayınlayan komite Makedonya ve Arnavutluk'ta özerkliğe dayanan kesin ve hızlı idari reformlar yapılması gerektiğine, aksi halde Reval'de öngörüldüğü gibi uluslararası baskı uygulanması gerektiğine işaret etmiştir. Komitenin 19 Haziran 1912 tarihinde Westminster Palace Otel'de yapılan yıllık toplantısında Başkan K. C Westlake Osmanlı Devleti'nin Avrupa vilayetlerinden gelen son raporlara göre kötü yönetimi iyileştirecek tedbirleri hızla almadığı takdirde, Berlin Antlaşması uyarınca Büyük Devletlerin acilen ve toplu olarak müdahale etmeleri gerektiğini vurgulamış, hatta İtalya'nın ele geçirdiği Ege Adaları'nın önceki konumlarına çekilmemesi konusunda İngiltere'nin destek olması gerektiğini savunmuştur. Westlake'in bu önerisi Sir Edwin Pears, Noel Buxton (milletvekili), Sir Arthur Evans, H. Ponsby (milletvekili) ve G. Gooch gibi diğer üyeler tarafından da desteklenmiştir.⁶⁴

Balkanlarda karışıklıkların devam ettiği bu dönemde Balkan uluslarının birleşerek Osmanlı Devleti'ne karşı bir savaş açacaklarına dair haberler İngiliz gazetelerine yansımıştır.⁶⁵ Bulgaristan Ağustos 1912'de İç Makedonya Devrim Örgütü'nün (VMRO) kontrolü altında, Makedon özerkliğini talep eden kışkırtıcı bir not yayınlamış, Balkan Komitesi de bu talebi desteklemiştir. Noel Buxton yaptığı açıklama ile Makedonya'da yıllarca Bulgar asimilasyonu yaşandığını iddia etmiştir. Eylül 1912'de Yunanistan ve Bulgaristan, Makedonya'nın bağımsızlığını destekleme bahanesiyle Osmanlı Devleti ile savaşa karar vermiştir. 8 Ekim 1912'de Karadağ Osmanlı Devleti'ne resmen savaş ilan edip I. Balkan Savaşı'nı başlatmıştır. Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan da Balkan Liginin öngördüğü şekilde Karadağ'ın yanında savaşa katılmışlardır.⁶⁶ Balkan milletlerinin Çatalca'ya kadar ilerlemeleri üzerine büyük devletler savaş öncesi aldıkları *statükonun korunması*

63 BOA, BEO., 4027/ 301988.

64 Kocatürk, *Osmanlı-İngiliz İlişkilerinin Dönüm Noktası (1911-1914): İlişkilerin Bozulması*, s. 62-63.

65 Kocatürk, s. 88; Balkan milletlerinin 1912 yılında birleşerek bir ittifak oluşturması Balkan Komitesinin çabalarının bir ürünüdür. Bu çabalarda en büyük pay sahibi Bourchier olarak gösterilmektedir. Buxton-Buxton, age., s. 25; Kocatürk, *Osmanlı-İngiliz İlişkilerinin Dönüm Noktası (1911-1914): İlişkilerin Bozulması*, s. 107.

66 Brewda, s. 61.

kararını yok saymıştır. Balkan Komitesinin de etkisiyle bu konuda başı çeken İngiltere olmuştur.⁶⁷ Balkan Savaşlarında ateşkes imzalandığı ve barış görüşmelerinin yapıldığı dönemde Balkan Komitesi görüşmelerin sonucunu etkilemek amacıyla basın yoluyla kamuoyuna telkinlerde bulunmuştur.⁶⁸

Balkan Savaşı sonrasında barış görüşmeleri devam ederken Ege Adaları'nın Yunanistan'a, Edirne'nin Bulgaristan'a verilmesi teklifleri Osmanlı Devleti tarafından kabul edilmeyince görüşmeler tıkanmıştır. 26 Mart 1913 tarihinde Edirne, Bulgar ve Sırplar tarafından işgal edilmiştir. Aynı gün Balkan Komitesi Noel Buxton başkanlığında Avam Kamarasında yaptığı toplantıda İngiliz Hükümetinin kararlarını etkileyecek bir gündeme yer vermiştir. Buna göre büyük devletler barış görüşmelerinde Midye-Enez sınır hattını önererek Türkiye'nin Trakya'nın bir parçasında egemenliğini hala sürdürmesini sağlamışlardı. Oysa buradaki Hıristiyan nüfusun haklarının garanti altına alınması için Büyük devletlere karşı sorumlu olacak Avrupalı bir vali atanması gerekirdi. Ege Adaları ise Yunanistan'a katılmalıydı. Toplantıda gündeme gelen konulardan bir başkası da Osmanlı Devleti'nin toprak kaybı nedeniyle borçlarında indirim yapılmaması gerektiği yönündedir. Komiteye göre büyük devletler Türkiye'den savaş tazminatı talep edilmesini kabul etmemiş, üstelik Osmanlı Hükümeti borçları nedeniyle

67 Kocatürk, *Osmanlı- İngiliz İlişkilerinin Dönüm Noktası (1911-1914): İlişkilerin Bozulması*, s. 111-112. Buxton Bulgarların Çatalca'ya ulaşması üzerine şu değerlendirmede bulunmuştur: “*Bulgar ordusu Çatalca'ya bitkin ve hasta bir halde ulaştı. Ancak Türklerin Avrupa'daki kaderi tayin edildi. Barışsever köylülere karşı barışhğın intikamı alındı. Avrupa sonunda kurtarıldı.*” Kocatürk, *Osmanlı- İngiliz İlişkilerinin Dönüm Noktası (1911-1914): İlişkilerin Bozulması*, s. 118-123. Balkan Komitesi üyelerinden İngiliz Liberal Parti üyesi Thomas Palmer Newbould Balkan Savaşlarında Yunan ordusuna gönüllü olarak katılmış 1 Ocak 1913 tarihinde Osmanlı Devleti'ne karşı savaşırken ölmüştür. Önder Kocatürk, *Osmanlı İngiliz İlişkilerinin Dönüm Noktası (1911-1914): Sorunları Çözme Çabaları*, C 2, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 2013, s. 15.

68 Buxton'a göre Lord Salisbury'nin ilan ettiği gibi “*bir kere kurtarılan toprak asla Türklere geri verilmemelidir.*” Kocatürk, *Osmanlı- İngiliz İlişkilerinin Dönüm Noktası (1911-1914): İlişkilerin Bozulması...*, s. 134-135. Balkan Savaşı sırasında yaralı askerlere ve mültecilere yardım için İstanbul ve Londra'dan desteklenen çeşitli komiteler oluşturulmuştur. Komiteler Osmanlı yaralı askerleri ve asker aileleri ile mültecilere önemli ölçüde destekte bulunmuştur. Buna karşın Noel Buxton'un başkanı olduğu The Balkan War Relief Fund Committee (Balkan Savaşı Yardım Fonu Komitesi) ise Balkan ittifakının yaralı ve hasta askerlerine hizmet sunmuştur. Vogel, *agm*, s. 139. Buxton bölgede yardımları bizzat yerinde görmüştür. Buxton'un rahip kardeşi de Drama bölgesinde yardım faaliyetlerini organize etmiştir. Noel Buxton diğer yandan İngiliz basını aracılığıyla Bulgarlara yardım için bağış yapılması çağrısında bulunmuştur. Kocatürk, *Osmanlı- İngiliz İlişkilerinin Dönüm Noktası (1911-1914): İlişkilerin Bozulması...*, s. 138-142; İngiltere'deki Kızılhaç ve diğer yardım kuruluşları savaş boyunca Bulgaristan'a nakit para, gıda, sağlık ekibi ve malzemesi gibi çeşitli yardımlarda bulunmuşlardır. Mehmet Okur, “The Times Gazetesi'ne göre Balkan Savaşları ve İngiltere'nin Politikası”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C 12, S. 2, 2012, s. 190.

Avrupa'daki topraklarına şimdye kadar hiçbir sosyal yatırım yapmamıştı. Bu nedenle Avrupa vilayetlerini Osmanlı borçlarının bir bölümü ile sorumlu tutmak haksızlık olacaktır. Balkan Komitesi, Dışişleri Bakanı Edward Grey'e "*genç Balkan uluslarının özlemleriyle uyumlu*" olduklarını düşündükleri barış koşullarını önermişlerdir.⁶⁹

Balkanlarda savaş sırasında çok sayıda Türk- Müslüman katliama uğramıştır. Bu durum bölgede kıskırtıcı rol oynayan İngilizleri bile dehşete düşürmüştür. Edith Durham'ın tanık olduğu bu olayların İngiliz basını tarafından da dile getirilmesi, ayrıca vahşete ait çeşitli fotoğrafları içeren bir fotoğraf albümünün Avam kamarası üyelerine gönderilmesinden duyduğu rahatsızlık nedeniyle Balkan Komitesi Başkanı Noel Buxton bu tarz yayınların durdurulmasını istemiş, fotoğrafların gerçeği yansıtmadığını iddia etmiştir. Aynı şekilde Aubrey Herbert da bu yayınlardan duyduğu rahatsızlığı *Times* gazetesine bildirmiştir.⁷⁰ Söz konusu yayınlar Osmanlı Devleti'nde kurulan propaganda cemiyeti tarafından gönderilmiştir. Özellikle Balkan Savaşları sırasında Avrupalıların bölgede Müslümanlara karşı yapılan katliam ve vahşeti görmezden gelmesi Osmanlı basınında eleştirilere neden olmuş ve bir grup gazeteci Türk ve Müslümanlara karşı yapılan baskı ve zulümleri Osmanlı ve Avrupa kamuoyuna aktarabilmek amacıyla 1912 yılı sonlarında Neşr-i Vesaik Cemiyeti adıyla bir propaganda cemiyeti kurmuştur. Cemiyetin kurucuları arasında çok farklı politik tutuma sahip üyeler yer almıştır.⁷¹ Kısa süre içinde çalışmalarına başlayan cemiyet İngiliz Dışişleri

69 Önergeye göre: "1-Avrupa'daki Türk egemenliği bundan sonra İstanbul'un duvarları dışında ve yakın bölgesinde son bulmalıdır. Eğer önerildiği gibi Trakya'nın bir parçasında Osmanlı hâkimiyeti hala olacaksa, bu hâkimiyet dolaylı ve Avrupa kontrolünde olmalıdır. 2-İstanbul için her ne güvence olursa olsun, halen Osmanlı egemenliğindeki Ege Adaları ile İtalya'nın anlaşma gereği geri vermek mecburiyetinde bulunduğu adalar hem ırk hem de tarih bakımından doğal mirası olduğu Yunanistan'la birleşmelidir. Girit tecrübesi anavatanla gerçek birleşme olmadan yapılan çözümlerin ne kadar boş ve gelecek için sorunlara gebe olduğunu göstermektedir. Adalardan bazılarının Türk sahiline çok yakın olması sadece bu kaçınılmaz sarsıntıları daha da tehlikeli yapacaktır. Diğer taraftan Yunanistan böyle adaları tahkim etmemek için bir garanti altına girmeye istekli olduğunu ilan etmiştir. 3-Büyük Devletlerin Türk Hükümeti'ne barışın yapılması esnasında verebilecekleri her tür mali destek veya gümrük vergilerinin artırılmasına izin gibi imkânlar, Ermeni nüfusunun şu anda çekmekte olduğu dayanılmaz muameleden kurtulması için gerçek teminatlarla beraber olmalıdır. Önerge sahipleri, İngiliz Hükümeti'nin kefil olacağı her mali yardımın kısmen bile olsa bu hususta etkin garantiler olmaksızın verilmeyeceğinden emindirler." Bk. Kocatürk, *Osmanlı-İngiliz İlişkilerinin Dönüm Noktası (1911-1914): Sorunları Çözme Çabaları*, s. 38-39.

70 Kocatürk, *Osmanlı İngiliz İlişkilerinin Dönüm Noktası (1911-1914): Sorunları Çözme Çabaları*, s. 41. *Times* gazetesinin Türk-Müslüman karşıtı yayınları kısa sürede Osmanlı basınında eleştirilmiş, kamuoyunun İngilizlere bakış açısında önemli ölçüde olumsuz etki yaratmıştır. Ramsay, *age.*, s. 33-35.

71 Cemiyetin kurucuları arasında Sabah gazetesi başyazarı Diran Kelekyan, Tanzimat gazetesi başyazarı Lütfi Fikri Bey, İfham gazetesi başyazarı Ahmet Ferit [Tek] Bey, Matbaa-i İçtilad sahibi

Bakamı Sir Edward Grey'e bir telgraf göndermiş, kendi imkânları ile edindiği belgelere ilave olarak resmi makamlardan, özellikle konsolosluk ve valiliklerden elde ettiği rapor ve belgeleri içeren kanıtların bilgi ve fotoğraflarını 3 ayrı broşür halinde ve Fransızca olarak bastırıp Avrupa başkentlerine ulaştırmıştır. Ayrıca bir İngilizce kitap⁷² yayınlarak İngiliz parlamento üyelerinin tümüne ve Amerika, Mısır, Hindistan ve Japonya'ya ulaştırmıştır. Yukarıda da belirtildiği gibi Neşr-i Vesaik Cemiyetinin yayınlarından rahatsızlık duyan Balkan Komitesi başkanının İngiliz basımında tezkip yayınlaması üzerine Neşr-i Vesaik Cemiyetinin katib-i fahrîsi Ahmet Cevat Bey imzasıyla mektup gönderilerek şu ifadelerle yer verilmiştir. “... *Balkan müttefiklerinin icrâ-yı mezalim ettiklerini tasdikte zühninizi neden bu kadar müşkülât gösteriyor? Bunca Avrupalı ve Türk şahitlerin re'yül-ayn müşahedatı sizi neden ikna etmiyor?*”⁷³

İngilizler Balkanlardaki Hristiyan milletlerin koruyuculuğunun yanı sıra Anadolu'daki diğer gayrimüslimler için de her olayı fırsat bilmekteydi. Örneğin İzmir'de Hristiyanlara yönelik bazı asayiş sorunları olduğuna dair asılsız haberler kısa süreli bir gerginliğe neden olmuştu. Bu gerginliğin etkisiyle İstanbul'da bulunan tek İngiliz yayın organı “Levant Herald” gazetesi Osmanlı Hükümetince kapatılmıştır.⁷⁴

I. Balkan Savaşı sonrasında 30 Mayıs 1913 tarihinde imzalanan Londra Anlaşması ile Osmanlı Devleti Büyük güçlerin belirlediği Midye- Enez sınır hattının batısındaki topraklardan tasfiye olmuş, Ege Adaları meselesinin çözümü

Abdullah Cevdet, Maliye Mektebi Müdürü Zühtü, dava vekili Ahmet Saki, Nüzhet Sabit, yazar Celal Nuri [İleri], Tasvir-i Efkâr gazetesi başyazarı Yunus Nadi [Abaloğlu], Bedi Nuri, Satı ve Ahmet Cevat [Emre] Bey yer almıştır. Hasan Taner Kerimoğlu, “Balkan Savaşları'nda Osmanlı Propagandası: Neşr-i Vesaik Cemiyeti”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C XXIX, S. 2, 2014, s. 542.

72 Söz konusu kitap 1913 yılında “*Kırmızı Siyah Kitap 1328 Fecayü*” adıyla ve Ahmet Cevat Bey imzasıyla yayınlanmıştır. Kerimoğlu, agm., s. 551.

73 Telgraf şu şekildedir: “*Balkan mezalimini vesaikîyle neşr etmek üzere te'essüs eden cemiyetimizin idarehanesine tevdi edilen şahâdet ve vesaik isbat ediyor ki binlerle silahsız, müdafasız insanlar işkencelerle katledilmiş, diri, diri gömülmüş ve cebren tanassur ettirilmişti. Avrupa'nın bu fecayı hakkında muhafaza ettiği sükân barbarları tekâmül bir milletin imhasına teşvik ediyor. Avrupa medeniyetini ve Hristiyanlığı lekeliyor. İngiltere'nin sükûtu ise şarka büyük İngiliz milletinin adaleti hakkında münteşir bulunan fıkr-i adaletle bir tezad teşkil ediyor. Bu sebeple İngiltere millet-i mu'azzamasının mümessili sıfatıyla zat-ı âlilerine müvaca'atla Balkan müttefiklerinin mezalimini takbih ve meydan-ı aleniyyete vaz buyurmanızı ve bu suretle ahali-i mağdurenin hukuk-ı mukaddese ve hayatîyesini mazhar-ı ri'âyet ettirmenizi rica eyleriz*”. Kerimoğlu, agm., s. 547-549. Sıkı bir Bulgar destekçisi olmasına ve geçmişte partizan bir tutumla komitenin faaliyetlerini desteklemesine rağmen Aubrey Herbert Balkan Savaşları sırasında Bulgarların Müslüman sivilere uyguladığı katliamı ve Sırpların Arnavutları yok etme girişimi üzerine bu vahşetin üzerine bu vahşetin onaylanmaması gerektiğini belirterek 10 Ocak 1913 tarihinde komiteden istifa etmiştir. Koç, agt., s. 57.

74 Kocatürk, *Osmanlı-İngiliz İlişkilerinin Dönüm Noktası (1911-1914): Sorunları Çözme Çabaları*, s. 49-50.

de büyük devletlerin kararına bırakılmıştır. II. Balkan Savaşı'nın ortaya çıkışı ile Bulgarların Midye-Enez hattının doğusuna doğru ilerlemesi üzerine Osmanlı Devleti Edirne ve Kırklareli'yi geri almıştır. Bunun üzerine Noel Buxton aynı gün Avam Kamarasında yaptığı konuşmada Osmanlı Devleti'nin Midye-Enez hattını ihlal etmesi karşısında İngiliz politikasının nasıl olacağını sormuş, birkaç gün sonra da Balkan Komitesi, Özgür Kilise Konseyi ve 40 İngiliz milletvekilinin katılımı ile Osmanlı Devleti'nin Edirne harekâtının protesto edildiği bir toplantı gerçekleştirilmiştir. 27 Temmuz 1913 tarihinde Westminster Caxton Hall'da yapılan toplantıda Noel Buxton, Edward Grey'e yardım etmek amacıyla olduklarını ifade ederek Osmanlı Devleti'nin Londra ve Berlin anlaşmalarını ihlal ettiğini, Osmanlı Devleti'ne baskı yapılması gerektiğini iddia etmiştir. George Russel tarafından bir önerge verilerek "anlaşmaları ihlal eden Osmanlı Devleti'ne karşı diğer devletlerle birlikte harekete geçilmesi, Hristiyan milletlerin Türk zorbalığından kurtarılması, bunun için Türklerin İstanbul ve Avrupa'dan çıkarılması gerektiği" vurgulanmıştır. Arthur Evans'ın verdiği bir başka önergede Türk ordusunun derhal geri çekilmesi için büyük güçlerin ortaklaşa harekete geçmesi istenmiştir. Nitekim büyük devletler elçileri aracılığı ile Londra Anlaşması hükümlerine saygı gösterilmesini isteyen bir nota göndermişlerdir. Osmanlı Devleti sınır güvenliği dolayısıyla bu notayı reddetmiştir. Bu durum karşısında Noel Buxton Times'a verdiği demeçte şu ifadeleri kullanmıştır: *"Avrupa'daki Türk egemenliğinin sicili sadece ahlak bozukluğu, geri kalmışlık ve zalimlik olmayıp, ayrıca Avrupa barışına tehdit ve Türkiye'nin kendisine de yıkımdır. Sultanın hükümrانlığının devamı sadece geçmişte yaşanan tecrübelerin tekrarlanmasına yol açabilir..."*⁷⁵

Balkan Komitesinin 15 Temmuz 1914 tarihinde Westminster Central Hall'da yapılan yıllık toplantısında yine Türk karşıtı ifadeler kullanılmıştır.⁷⁶ *"Zayıflamasına ve azalmasına rağmen Türkiye'nin gücü Güneydoğu Avrupa ve Küçük Asya siyasi yaşamında hala hesaba katılması gereken bir faktördür. Türkiye'nin kanunsuz egemenliğine maruz bırakılan tabii nüfuslar halen mevcut olduğu sürece, özgürlük dostları Türkiye'nin hareketlerini dikkatlice izlemelidir."*

Türklerin Balkanlardan atılması sonrasında komitenin yeni hedefi Anadolu topraklarıydı. Komiteye göre Anadolu'da yaşayan Hristiyanlar güya maruz kaldıkları haksızlıkları dile getirmeye başlamışlardı.⁷⁷

75 Kocatürk, *Osmanlı İngiliz İlişkilerinin Dönüm Noktası (1911-1914): Sorunları Çözme Çabaları*, s. 61-62.

76 Mavi Kitap olarak da bilinen Bryce Raporu'nun yazarı Lord James Bryce bu toplantıda yaptığı açış konuşmasında *"Türkler ele geçirdikleri yerleri harap eden soyguncular çetesinden başka bir şey değildir"* ifadelerini kullanmıştır. Altay Cengizer, "Hatırlamak Kapasitesini Asıl Nerde Aramak Gerekir?"; *Bilge Strateji*, C 7, S. 1, Bahar 2015, s. 10.

77 Kocatürk, *Osmanlı İngiliz İlişkilerinin Dönüm Noktası (1911-1914): Sorunları Çözme Çabaları*, s. 85.

1914 yılı Eylöl ayı içinde Balkan Komitesi Başkanı Noel Buxton erkek kardeşi Charles Roden Buxton ile beraber Sofya'ya giderek Kral Ferdinand ve Bulgar Başbakanı ile görüşmelerde bulunup Bulgar Parlamentosu'nda konuşma yapmışlardır. Amaçları Bulgaristan itilaf güçlerinin yanında yer almasıydı.⁷⁸ Buxton'un açıklamalarına göre eğer Balkan devletleri kendi gerçek etnografik sınırlarına kadar genişlerse, barış ve mutluluk içinde yaşamaları mümkün olacaktı.⁷⁹ Ancak Buxton Sofya'da yürüttüğü temaslardan beklediğı tepkiyi alamamıştır.⁸⁰

Sonuç

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren genişlemek yönünde yüzünü çevirdiğı Balkan toprakları ile ilgili meseleler 19. yüzyılın başından itibaren ortaya çıkan karışıklıklar nedeniyle Avrupa Devletleri diplomasisinin merkezinde yer almıştır. Yüzölçümünün sınırlılığına rağmen stratejik açıdan önemli bir yer olan Balkan coğrafyası gerek büyük devletlerin nüfuz oluşturma çabaları gerekse bölgedeki ulusların yayılma hedefleri nedeniyle sürekli bir çatışma ortamına şahit olmuştur. 20. yüzyılın başında Makedonya bölgesi bu çatışma ortamının odak noktasındadır. Nitekim bölgede yaşayan Hristiyan milletlerin büyük güçlerin katkı

78 Koç, *agt.*, s. 47. Buxton Osmanlı Devleti'ne ait Edirne ve Trakya'yı Bulgarlara vaat etmişse de etkili olamamıştır. Mücahit Özçelik, “Romanya'nın Birinci Dünya Savaşı'na Girmesinin Türk Basınındaki Yankıları”, *Balkan Tarihi*, C 1, ed. Zafer Gölen, Abidin Temizer, Osmanlı Mirası ve Türk Kültürünü Araştırma Derneği Yayınları, İstanbul 2016, s. 449-450.

79 Buxton'un Bulgarlara vaat ettiğı plana göre Balkan uluslarına verilecek yerler şu şekilde belirlenmiştir: Bulgaristan'a Manastır'ı içerecek şekilde Vardar nehrine kadar Bulgar Makedonyası Trakya'nın büyük bölümü ve İstanbul'a kadar olan bölge, hatta Kavala bölgesi; Sırbistan Bosna-Hersek ve Dalmaçya Kıyısının bir şeridi; Romanya Transilvanya ve diğer bazı düzenlemeler; Yunanistan Süney Arnavutluk, Rodos ve diğer adalar Kıbrıs ve İzmir ve kıyıları ile hinterlandı, Kavala'yı bırakacak. Koç, *agt.*, s. 48.

80 Buxtonlar verdikleri bir konferans sonrasında 15 Ekim 1914 tarihinde Hasan Tahsin takma ismini kullanan Teşkilat-ı Mahsusa üyesi Nevres Recep adlı bir Türk tarafından silahlı saldırıya uğramıştır. Kutay, *agm.*, s. 1106-1107; Barchard, *agm.*, s. 706. Nevres Recep, Bükreş'teki duruşmasında Buxton kardeşleri Türkiye'nin en büyük düşmanı olarak gördüğünü ve onların Türkiye'ye karşı yeni bir Balkan İttifakı kurmaya çalıştıklarını ifade etmiştir. Kocatürk, *Osmanlı İngiliz İlişkilerinin Dönüm Noktası (1911-1914): Sorunları Çözme Çabaları ve İlişkilerin Köpması*, s. 450-452. Buxtonların Bulgar hayranlığı 1915 yılında yazdıkları kitapta açıkça görölmektedir. Onlara göre Bulgarlar Slavizm akımına katılmadıkları için Slav milletleri tarafından kınanmışlardı. Buxtonlara göre Bulgarlar diğer Balkan milletlerinden farklı oldukları için pek çok İngiliz sempatican kazanmışlardı. Kitapta Bulgarları bölgedeki diğer unsurlara göre çalışkan olmaları dolayısıyla *Balkanların İskoçyalıları* olarak nitelendirmişlerdir. Buxton- Buxton, *age.*, s. 71-72; Koç, *agt.*, s. 49; Kocatürk, *Osmanlı İngiliz İlişkilerinin Dönüm Noktası (1911-1914): Sorunları Çözme Çabaları*, s. 449.

ve kıskırtmalarıyla yarattıkları sürekli kargaşa ortamı Osmanlı Devleti'nin tasfiye sürecini başlatan gelişmelere yol açmıştır. Rusya ve İngiltere gibi büyük güçlerin Balkanlar üzerinde uyguladığı politikalar *Şark Meselesinin* çözümü yönünde atılan adımlardan başka bir şey değildir. Türk ve Müslümanları Avrupa'dan atmak şeklinde başlatılan süreç Makedonya Meselesi ile uygulanma imkânı bulmuştur. 1878 Berlin anlaşması ile Bulgarlar açısından daha da karmaşık hale gelen Makedonya Meselesi Büyük Bulgaristan'a ulaşma hedefi doğrultusunda büyük güçlerin ve özellikle İngiltere'nin desteğiyle 20. yüzyılın başında Osmanlı Devleti ve İngiltere'de en önemli gündemlerden birini oluşturmuştur. Makedonya isyanının en şiddetli anında çok sayıda İngiliz siyaset, devlet ve din adamları, aydın ve soyluların desteğiyle Londra'da kurulan Balkan Komitesi Balkan milletlerine maddi yardım derneği altında esasında üstlendiği siyasi sorumluluk ile meselelerin Osmanlı Devleti aleyhine çözümü yönünde çaba göstermiştir. Kuruluşundan itibaren basın ve yayın yoluyla yoğun bir propaganda yapan komite yalnızca İngiliz hükümeti ve kamuoyunu değil diğer devletlerin bölge ile ilgili politikalarını da etkilemiştir. Görünürde uluslararası hukukun gerektirdiği ölçüde olaylara çözüm ürettiğini iddia eden komite temelde Türkleri Avrupa'dan atmak için maddi ve manevi bütün imkânlarını kullanmıştır. Başta komitenin kurucusu ve başkanı Noel Buxton olmak üzere hemen her üyesinin sahip olduğu özellikler kamuoyunun dikkatinin Balkanlar üzerine çekilmesine ve Balkanlar meselesinde İngiliz dış politikasının yönlendirilmesine imkân sağlamıştır. Makedonya Meselesinin karmaşık hale gelmesi, Arnavutluk isyanı ve Balkan Savaşlarının ortaya çıkışında komitenin etkin bir rolü bulunmaktadır. Osmanlı Devleti komitenin faaliyetlerinden oldukça rahatsızlık duymuş, diplomatik yollarla veya karşı propaganda üreterek bu oluşumun zararlarını önlemeye çalışmıştır. Fakat geniş kesimlere hitap eden ve imkânları oldukça fazla olan komitenin zararlarının ortaya çıkardığı kaçınılmaz sondan kurtulamamıştır. Nitekim komitenin pek çok üyesinin arzu edip dillendirdiği gibi Osmanlı Devleti Avrupa'dan tasfiye olmuştur.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı (Y. MTV.), 277/ 67.

BOA, Hariciye Nezareti Siyasi Kısmı (HR. SYS.), 2870/70.

BOA, Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı (Y. A. HUS.), 462/ 23; 484/106; 510/ 92; 517/197; 522/ 48.

BOA, Yıldız Perakende Evrakı Mabeyn Başkitabeti (Y. PRK. BŞK.) 78/9.

BOA, Yıldız Perakende Evrakı Arzuhal ve Journaller (Y. PRK. AZJ.), 53/66.

BOA, Yıldız Perakende Evrakı Elçilik, Şehbenderlik ve Ateşemiliterlik Maruzatı (Y. PRK. EŞA.), 52/ 33.

BOA, Sadaret Eyalat-ı Mümtaze Kalemi (A. MTZ.), 113/88; 135/20; 160/57.

BOA, Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi (DH. MKT.), 872/92.

BOA, Babıalı Evrak Odası (BEO.), 3993/ 299469; 4027/301988.

Araştırma ve İnceleme Eserler

Ata, Meltem Begüm Saatçi, "Balkanlarda Bir İngiliz Seyyah 'Dağlıların Kraliçesi' Mary Edith Durham ve Arnavutluk" (1-5 Ekim 2018 tarihlerinde düzenlenen 18. Türk Tarih Kongresine sunulan bildiri).

Aydın, Mahir, "Arşiv Belgeleriyle Makedonya'da Bulgar Çeteleri", *Osmanlı Araştırmaları*, S. IX, İstanbul 1989, s. 211-234.

Barchard, David, "1908-1910 Döneminde İngiliz-Türk İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme", *100. Yılında Jön Türk Devrimi*, ed. Sina Akşin, Sarp Balcı, Barış Ünlü, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010, s. 697-708.

Brailsford, H. N., *Macedonia: Its Races and Their Future*, Londra 1906.

Brewda, Joseph, "How The British Crown Created The Balkan Powderkeg", *EIR*, Volume 22, Number 13, March 1995, s. 54-63.

Buxton, Noel, *Europe and The Turks*, Londra 1907.

Buxton, Noel, Buxton, Charles Roden, *The War and The Balkans*, Londra 1915.

Cengizer, Altay, “Hatırlamamak Kapasitesini Asıl Nerde Aramak Gerekir?”, *Bilge Strateji*, C 7, S. 12, Bahar 2015, s. 9-15.

Dauti, Daut, “Gjergj Fishta, the ‘Albanian Homer,’ and Edith Durham, the ‘Albanian Mountain Queen’: Observers of Albania’s Road to Statehood”, *The Balkan Wars from Contemporary Perception to Historic Memory*, Ed. Katrin Boeckh, Sabine Rutar, Cham 2017, s. 81-104.

Dikici, Ali, “Osmanlı Makedonya’sında Kurulan İlk Uluslararası Polis Barış Koruma Misyonu: Mürzsteg Reform Programı”, *Karadeniz Araştırmaları*, C 6 S. 24, Kış 2010, s. 75-108.

Hansen, Susan, “The Identification of ‘Radicals’ in The British Parliament, 1906-1914: Some Attitudes To Foreign Policy”, *The Meijo Review*, 6(4), 2006, s. 1-31.

Jennings, P. R., *British Foreign Policy with Regard to the Macedonian Question 1903-1908*, McGill University, 1953.

Karaca, Erdem, “Türk Yurdu Neşriyatı Özelinde Ermeni Cemaati ve İslahat Meselesi (1912-1914)”, *Yeni Türkiye*, 60, 2014, s. 1-29.

Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi: Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri (1876–1907)*, C 8, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988.

Kerimoğlu, Hasan Taner, “Balkan Savaşları’nda Osmanlı Propagandası: Neşri-Vesaik Cemiyeti”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C XXIX, S. 2, 2014, s. 539-561.

Kocatürk, Önder, *Balkanlar’dan Ortadoğu’ya Osmanlı İngiliz İlişkileri (1908-1910)*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2009.

Kocatürk, Önder, *Osmanlı-İngiliz İlişkilerinin Dönüm Noktası (1911-1914): İlişkilerin Bozulması ve İlk Krizler*, C I (1911-1912), Boğaziçi Yayınları, İstanbul 2011.

Kocatürk, Önder, *Osmanlı-İngiliz İlişkilerinin Dönüm Noktası (1911-1914): Sorunları Çözme Çabaları ve İlişkilerin Kopması*, C II, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 2013.

Koç, Sanlı Bahadır, *Noel Buxton: Portrait of A Philanthropist As A Turcophobe*, Bilkent Üniversitesi, Ankara 1997.

Kutay, Cemal, “Nevres Recep (Hasan Tahsin) Bukston Biraderleri Bükreş’te Vurmuştu”, *İstanbul Şehir Üniversitesi Taha Toros Arşivi*, Dosya No: 79, s. 1106.

Okur, Mehmet, “The Times Gazetesi’ne göre Balkan Savaşları ve İngiltere’nin Politikası”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C 12, S. 2, 2012, s. 183-197.

Özçelik, Mücahit, "Romanya'nın Birinci Dünya Savaşı'na Girmesinin Türk Basınındaki Yankıları", *Balkan Tarihi*, C I, ed. Zafer Gölen, Abidin Temizer, Osmanlı Mirası ve Türk Kültürünü Araştırma Derneği Yayınları, İstanbul 2016, s. 445- 473.

Özdemir, Mesude Sezer, "II. Meşrûtiyet Döneminde Bir Muhalif Gazete ve Gazeteci: Türkiye Gazetesi ve Şirvânizâde Mahmûd Tâhir", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C 28, S. 2, 2013, s. 429-470.

Pears, Sir Edwin, *Turkey and Its People*, Londra 1912.

Perkins, James Andrew, *British Liberalism and The Balkans (1875-1925)*, Londra, 2014.

Ramsay, W. M., *The Revolution in Constantinople and Turkey*, Londra 1909.

Symonds, Arthur G., "The Balkan Committee 1905-1913", *Memories of John Westlake*, Londra 1914, s. 107-115.

Vlasidis, Vlas, "Macedonia and the Great Powers", *History of Macedonia*, Ed. İoannis Koliopoulos, Selanik 2007, s. 327-355.

Vogel, Robert, "Noel Buxton: "The Trouble-Maker and His Papers", *Fontanus*, Vol. 3, s. 131-150.

